

twentieth century, which he read in the original; he was fond of the latest trends in philosophy. The author argues that philosophical guidelines for Stus were French existentialists and artists Jean-Paul Sartre, Albert Camus. This determined his poetic world, resulting worldview thinking and lyrical-existential. According to M. Bakhtin, the author considers the text as an intersection others, polylogue with predecessors and contemporaries. In this case, the source text includes in a new text not in its original, and in passing through the prism of a recipient, because of the location, shape accuracy of the input depends on the perception of the reader. The attention is paid to the recipient of the poetic revelation. The paper shows that the dialogic relationship in the lyrics acquires another characteristics than the epic manifestation. Existential dialogue is traced in the poetry of different years, verses, that are marked with different influences. It's not about changing the speaker, but a soliloquy as a dialogue with the other person, as well as expectation of the reader's creative perception.

Key words: dialogue, polylogue, context, reception.

Стаття надійшла до редколегії 25.01.2014.

УДК 821.161.2 – 6.09

Галина МАЗОХА

д. філол. наук, професор,
ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”

ЕПІСТОЛЯРІЙ В.СТУСА ЯК СКЛАДОВА ВИЯВУ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПОЕТА

У статті проаналізовано й систематизовано наукові підходи літературознавців до епістолярного жанру. Досліджено листування В. Стуса як цілісний текст, його поетику в аспекті зіткнення з різними культурними кодами та системами. На матеріалі приватних кореспонденцій митця розкрито оригінальний характер його світоглядної системи, своєрідність філософсько-естетичної концепції взаємодії людини та світу. Обґрунтовано, що листування В. Стуса – вагоме свідчення еволюційних процесів розвитку жанру від фактографічного викладу до творення масштабного образу майстра художнього слова.

Ключові слова: кореспонденція, епістола, діалогізм.

Важливою складовою літературної спадщини письменника є його епістолярій, найвагоміше першоджерело для рецепції художнього світу митця. У листах по-особливому розкриваються характери майстрів художнього слова, їх художньо-естетичні пошуки, глибокий інтелектуалізм і громадська активність. Власне кореспонденції стають тими „променями, які лучать між собою духовні іпостасі, а отже, є ніби своєрідними потоками енергії, якими адресати обмінюються” [14, 49].

Серед розмаїтого епістолярного доробку українських письменників другої половини ХХ століття помітно вирізняються

кореспонденції В. Стуса як найблисучіші та найбагатші ідеями й думками зразки „діалогів на відстані”. Листи поета відтворюють найрізноманітніші модули діалогу з різними авторами й текстами та їх сучасними висловленнями. І це не випадково, адже кореспонденції творилися людиною, практично відірваною від світу, в самоізоляції, в існуванні в іншому просторі. В одній із кореспонденцій В. Стус відзначає, що перебуває „десь посередині – між небом і землею” [11, 29]. А це створювало, у свою чергу, особливу ситуацію: з одного боку, загострювало почуття зв’язку з часом, з його історичним поступом, а з другого – відчуття замкнутості життя, яке митець зумів перемогти силою наполегливого тренування свого духу. „Я обираю між Сціллою і Харибдою, – писав він у листі до дружини, – мій вибір – межі смертями. І я обиратиму за принципами гідності, за критеріями честі” [11, 30].

Сучасна дослідниця І. Паперно у статті „Листування як вид тексту. Структура листа”, розглядаючи діалогізм як одну з конститутивних ознак епістоли, відзначає, що „листування двох кореспондентів – текст, побудований діалогічно” [9, 214]. Причому „принципи будови листа як моделі діалогу-листування в приватних кореспонденціях виявляється на різних рівнях: від способу обміну інформацією, перегукуванні ідей, домашніх натяків – до прийомів композиції і стилю” [9, 215]. Залучення читача до розповіді, урахування його точки зору в структурі листа дослідниця також називає одним з основних принципів будови кореспонденції як виду тексту.

На наш погляд, листування є творчістю не тільки індивідуальною, а спільною, оскільки автор кореспонденції завжди має на увазі особистість адресата, свої з ним стосунки, його зацікавлення, погляди і т. ін. Через те листи однієї і тієї самої особистості до різних кореспондентів пишуться по-різному. Вони відрізняються за тематикою, стилем і навіть за тоном. Епістолярний діалог – це зіткнення думок, різних поглядів – це діалог багатоголосся, це історія, так би мовити, оркестрована на різні людські голоси.

Варто зазначити, що епістолярна контактність – явище складне й неоднозначне. В. Кузьменко наголошує на тому, що „взаєморецепція автора з адресатом – це завжди до певної міри компроміс між тим, хто пише, і тим, до кого адресант звертається” [7, 58]. Це твердження підтримує й М. Коцюбинська: у листуванні „маємо неявний, непрямий внутрішній діалог („розмова душ”) як наслідок певного „компромісу” між тим, хто пише, і тим, до кого пишуть” [6, 61].

Такі твердження, на наш погляд, мають небезпідставний характер. Поштовхом до написання кореспонденції можуть слугувати не тільки певні вчинки, події і явища в житті. Лист передусім – це звернення до адресата, заклик або відповідь, підтримка або осуд і т. ін. Завдання

адресанта полягає, таким чином, не тільки в тому, щоб інформувати про певну ситуацію, не тільки в тому, щоб сприяти виробленню певного ставлення до неї. Це, на думку Є. Прохорова, „фундамент листа, над яким височіє вся його споруда” [10, 24]. Завдання кореспонденції полягає також і в тому, щоб звернути увагу на особистість адресата, на розуміння цією людиною тих подій, у яких вона бере участь, або які оцінює та на мотиви її поведінки.

З'ясування специфіки епістолярію В. Стуса тісно пов'язане з поняттям діалогу, однією з домінантних констант листування. Проблема діалогічності кореспонденцій поета поєднує два основних моменти: з одного боку, діалогізм зумовлений передусім інтенціями внутрішнього духу поета, безпосереднію й відчуттям його авторського „я”, коли листи відтворюють образ людини, яка не обмежена якоюсь однією сферою буття, а „знову й знову виходить із неї у світ стосунків” [3, 129]. З іншого боку, епістолярна практика поета акумулює свідому настанову на обігрування вже існуючих мотивів і ситуацій. У цьому сенсі листи В. Стуса – спроектовані тексти, які є як і „будь-який текст є продуктом усотування й трансформації іншого тексту” [1, 199].

Оригінальна природа епістолярію поета стає особливо очевидною в перспективі буберівського уявлення про світ як „про живий вселенський діалог, який уже давно розпочався і продовжується” [3, 130]. Думки вченого про діалогічну природу людського буття дуже близькі до розуміння того, що творча свідомість кожного індивідуума вливається у світовий діалог і що самим фактом цього включення особистість стає ближчою до істини. Для митців істина діалогу як цілого превалює над окремими репліками, і така думка відповідає буберівському уявленню про недоступність істини відстороненій людині, як би глибоко остання не концентрувалася в ній самій. „Істина – не підсумок суперечки, де кожний відстоює власні переконання. Вона народжується в стосунках „Я – Ти”, у світі зустрічі людини з іншим існуванням: власне в діалозі особистість набуває свого „Я”, свій сенс і свою долю” [3, 48].

Буберівська дихотомія „Я – Ти” нагадує про гармонію протилежностей, ідею їх взаємного доповнення й зумовленості. „В одному тільки теперішньому жити неможливо, воно виснажило б людину до тла” [3, 130], через те діалог є конститутивним принципом життя і навіть більше – становить сутність людського буття. Основний рух у діалозі – звернення, тобто здатність поглянути, прислухатися. Відповідно до цього будь-який вислів, текст, де людина самовиражається, за своєю суттю діалогічний, оскільки він завжди звернений до когось. Рух назустріч іншому, ремінісцентність творчої

свідомості і вкоріненість у різних культурних кодах – усі ці риси діалогічної особистості відзначають листи В. Стуса.

Для поета – центр уваги не тільки в ньому самому, а й у тих, з ким він спілкується. Адресат для нього – це насамперед співрозмовник. У цьому сенсі В. Стус утверджує буберівське твердження про діалогічну особистість, яка „не відокремлює себе від інших, а значить, не відокремлює себе від буття” [3, 189]. Навіть у глибокій самоті поет не втрачає відчуття перебування обличчям до обличчя з кимось, оскільки завжди перебуває в духовному зв’язку зі світом. А діалогічне існування, на думку М. Бубера, набуває навіть в абсолютній самоті глибокого передчуття взаємності. Усе сказане можна віднести й до В. Стуса, для якого життя полягає в постійному діалозі і завжди протиставлене монологічному існуванню, оскільки останнє свідчить про неспроможність спілкуватися з іншою людиною, відчуваючи, що вона є. Наприклад, для В. Стуса „монологічне слово” одноголосне. Воно не претендує на володіння готовою істиною, адже завжди відзначається самототожністю й самодостатністю. Зверненість поета до іншої людини існує як продуктивна альтернатива, здатна зруйнувати монологічну думку.

Між висловленнями встановлюються діалогічні стосунки, хай навіть віддалені в часі й просторі, однак у них наявна хоч будь-яка конвергенція (тобто часткова спільність теми, точки зору). Навіть найлегша алюзія на чуже висловлення надає мовленню діалогічності. М. Бахтін декларує тезу про те, що „діалогічний підхід можливий до будь-якої значущої частини висловлення, навіть до окремого слова, якщо воно сприймається не як безособове, а як знак чужої смислової опозиції, як представник чужого висловлення” [1, 189]. Іншими словами, діалогічні висловлення можуть проникати всередину висловлювання, навіть усередину слова, якщо в ньому діалогічно стикаються два голоси. Цей внутрішній діалог, природу якого розкриває М. Бахтін, звучить і в листах, зокрема, В. Стуса: голос поета співвідноситься з іншими голосами, заперечується ними, погоджується або бореться з ними. Діалог проникає всередину стусівського листа і зовнішньо монологічне мовлення поета виявляється пронизаним внутрішньою полемікою. Діалогізм поетового слова в тому й полягає, що це слово відчуває поруч із собою чуже слово, яке говорить про той самий предмет, і це відчуття визначає його структуру.

Оскільки адресат у листах посідає особливу позицію, то залучення його до оповіді і максимальне висвітлення поглядів останнього в структурі епістоли є визначальним у приватних кореспонденціях. Тут ми вже наближаємося до проблеми „поглядів співрозмовників”. Як зауважує В. Халізов, „співвіднесеність і зміна носіїв мовлення, а також

ракурсів бачення ними оточуючих і самих себе [...] незмінно актуалізується в тих випадках, коли у творах наявні різномовність і багатоголосся, коли автором фіксується різноманітна манера мовлення і відбиті в них типи свідомості” [13, 237]. Це стосується і різновиду листа, який являє собою „не тільки окрему репліку, але одночасно й модель всього діалогу загалом” [9, 214]. Б. Успенський, який проблему «поглядів співрозмовників» розглядає як центральну в композиції епістоли, зазначає, що „в аспекті процесу комунікації ми можемо трактувати твір як повідомлення, автора як відправника повідомлення і читача як адресата повідомлення” [12, 165]. Зрозуміло, що лист є тим жанром, де означені категорії наявні. В епістолярних текстах можна розрізнити позицію автора (відправника), читача (адресата) і, врешті, позицію третьої особи, про яку може йтися в листі. Їх співвідношення може бути різним, але воно завжди залежить від волі автора листа і часто від того, кому він адресований. Водночас у письменницьких кореспонденціях, як і в будь-якому іншому мистецькому творі, може виявлятися як зовнішня, так і внутрішня позиція автора, а також можливе і їх поєднання. При цьому принципово важливим є вже відзначене нами залучення позиції адресата до структури епістоли. У листах автор під час розповіді може посідати внутрішню і зовнішню позицію щодо описуваних подій і тих, про кого йдеться в кореспонденції.

Розгляд питання про включення позиції чи погляду адресата в структуру листа, функціонування внутрішньої і зовнішньої позицій в епістолярних текстах нерозривно пов'язаний із проблемою поліфонізму. На нашу думку, якщо різні позиції чи погляди не підпорядковані одна одній, а подаються в листі як рівноправні, то перед нами поліфонічний твір. Поліфонія як поняття розроблена М. Бахтіним [2]. Дослідник показав, що поліфонічний тип художнього мислення найяскравіше втілений у романах Ф. Достоєвського. Про поліфонію в епістолярній формі в його праці „Проблеми поетики Достоєвського” йдеться у зв'язку з романом „Бідні люди”, де виокремлюється заломлююче слово. Тут об'єктом розгляду став епістолярний роман. У приватних кореспонденціях, зокрема В. Стуса, поліфонізм має свої особливості. Це відзначає І. Паперно: „Самостійність чужого слова в листі, неможливість поєднання кількох точок зору в єдиній, тобто поліфонізм листа” [8, 111] дослідниця називає серед основних принципів побудови кореспонденції як виду тексту. Однак це явище поки що не стало об'єктом детального розгляду на матеріалі приватних кореспонденцій. Водночас поліфонія – один із складників діалогічної структури листа, який нерозривно з нею пов'язаний. У діалозі, що функціонує в кореспонденції, висловлення даються з двох різних поглядів.

Жанроутворювальним чинником епістолярного жанру є самостійне співіснування цих поглядів. У листах В. Стуса співвідношення може бути різним. Однак уже наявність двох ракурсів бачення, безперечно, має особливий сенс, адже на авансцену висувається індивідуально-творча художня свідомість. Тепер творча енергія реалізується через контакт, зіткнення з іншими „Я”. Усе це позначається і на особливостях оповідної структури, і на співвідношенні категорій „автор” – „читач”. Відтак вони часто виступають як рівноправні. При цьому рівноправність полягає не в біографічних та історичних реаліях, а в можливості обох співпереживати, відчувати їх. Самоцінними виявляються свідомість автора й адресата. На думку М. Бахтіна, „чужу свідомість неможливо споглядати, аналізувати, визначати як об’єкт, річ, – з нею можна тільки діалогічно спілкуватися” [2, 116].

У кореспонденціях В. Стуса спостерігаємо випадки, коли всі події „розташовуються” навколо особи адресата, хоч це не просто суб’єктивно сприйнятий зовнішній світ: це радше зовнішній світ, який органічно „вростає” у світ внутрішній. У таких листах позиція автора на першому плані. І незважаючи на те, що погляд адресата також має право на самостійне існування, адресант уміло, віртуозно, використовуючи жарт, іронію, сатиру, підпорядковує позицію адресата своїй власній.

Епістолярій В. Стуса порушує не тільки проблему слова, а й проблему свідомості. Йдеться про протиставлення діалогічної свідомості монологічній. М. Бахтін, описуючи монологічну свідомість, визначає її як таку, що сприймає все в єдиному замкнутому контексті, не співвідноситься діалогічно з іншим текстом-відповіддю. Породженням такої свідомості є монологічне слово, слово з обмеженими можливостями контактів і сполучень. Це слово, яке вимагає „благоговійного повторення, а не подальшого розвитку, виправлень і доповнень” [1, 137]. Монологічне слово вирване з діалогу: воно може тільки цитуватися серед реплік, але саме не може стати реплікою серед інших рівноправних із ним реплік. Авторитарне за своєю суттю, монологічне слово постійно „виштовхується” за допомогою „пародійних антигів”. Іншими словами, монологічна свідомість позбавлена того розмаїття осмислених образів та смислових поєднань, які втілює діалогічна свідомість. На відміну від неї, діалогічна думка відчуває себе у світі (як частина його). „Поліфонічному мисленню, – відзначає М. Бахтін, – доступні такі сторони людини, які не даються художньому освоєнню з монологічних позицій” [1, 138].

На наш погляд, листування В. Стуса має виразно діалогічний характер, тобто кореспонденції поета містять різні погляди, у них можлива боротьба ідей, переконань, уподобань. Жоден із адресантів не

пропонує єдино можливих тверджень, які можуть пропонуватися як готова істина.

Виразно монологічний характер епістолярний жанр мав хіба що в добу класицизму, як і вся культура того періоду, оскільки діалогізм тоді перебував на периферії. Головна причина занепаду діалогу, який був характерним для Ренесансу, полягає в зміні світосприйняття. Діалогу не було, бо не було можливим існування двох різних поглядів, їх зіткнення, оскільки істина єдина й наперед задана. Вона існувала поза свідомістю адресата й повністю визначала та задавала єдиний кут зору. Це можна вважати сходженням усіх виражених у тексті суб'єктно-об'єктних стосунків в одному фіксованому ракурсі. Монологічність, на наш погляд, пов'язана із соціальною обмеженістю й замкнутістю того класу, який був носієм писемної культури.

В. Стуса та його кореспондентів об'єднувала єдина система ціннісних уявлень та понять про громадянський обов'язок, Україну, мову. Через те їхнє листування має свідомий і цілеспрямований характер. Це мистецтво, майстерність, результат праці й уміння, а не лише одних емоційних поривів і безпосереднього самовираження.

Навіть побіжний огляд епістолярних зібрань поета дає можливість стверджувати, що його кореспонденції відзначаються тематичним розмаїттям. Ступінь прагматичної спрямованості листування залежить від ступеня активності адресата презентувати себе. Чим вища інформативність епістоли, тим більша її прагматична спрямованість на відповідну дію адресата. Незважаючи на те, що кожна кореспонденція адресована до конкретної особи, пов'язана з попереднім листуванням, автор не тільки вільний у виборі тематики, але й у її інтерпретації, через те діапазон спілкування дуже різноманітний: перекладацький процес, літературна діяльність, обговорення віршової техніки, сюжетів, критика різних авторів та конкретних творів, книжкові новинки, побутові проблеми, здоров'я. Перед нами весь спектр тем, мотивів і роздумів, що визначають зміст як листів поета, так і його кореспондентів.

Для епістолярного стилю поета характерне постійне звертання до себе самого, до читача, звертання-прохання, звертання-засторога. Усе наповнене власним досвідом, помноженим на пекучі роздуми, що надає приватним кореспонденціям В. Стуса всезагального значення й водночас скорочує дистанцію між автором і читачем, робить їхні стосунки довірливими й щирими. Ці звертання зумовлені поетовим надзавданням загострити свої роздуми, надати їм емоційності, сповідальності.

На наш погляд, принципово важливим видається відкритий спосіб мислення поета в умовах „заблокованої культури”. Він завжди підкреслював, що література має розглядатися як відкрита система,

здатна до самореалізації і саморозвитку. Її специфіка – поступатися місцем універсальності. Звісно, говорити треба про моральну свободу митця. Письменник, який заблокований звідусіль державою, трагізмом сфальсифікованої історії, консерватизмом смаків, кон'юнктурою сучасного моменту, не може відверто говорити з читачем, особливо, коли „діалог” між автором і публікою контролюється з ідеологічних, політичних міркувань. Через те митець змушений скористатися „баластами” поезики. „Незалежність митця, повна й безоглядна незалежність митця од ясновельможних, ось, здавалося б, панацея, – пише В. Стус до дружини і сина. – Упродовж усієї історії 99 % митців були служками можновладців: виконували їхні забаганки, маючи за те змогу добре жити (тобто паразитувати). Митці губили свою принциповість, діставали, як поденний наряд, те, що згодом стало зватися закономірністю мистецтва” [11, 180].

Літературно-критичні оцінки, висловлені в листах, мають усі ознаки національної самокритики і вражають відвертістю та водночас щирістю думок, логікою аргументації, майстерністю викладу. Адже про які б проблеми не йшлося в листах, основною рушійною силою, основним творчим імпульсом залишалася доля України. А глибокий патріотизм, жертвна самовіддана любов до Батьківщини завжди поєднувалися з національною самокритикою. Однак національна самокритика може стати продуктивною лише за умови, якщо буде поєднуватися з тверезим визначенням ролі й місця своєї нації у світовому історичному процесі. У такому випадку національна самокритика „веде до усвідомлення діалектичного взаємозв'язку між національними й загальнолюдськими цінностями, до включення своєї нації в діалог народів і культур” [4, 142]. Такий діалог може бути можливий лише за умови, якщо кожен із його учасників із повагою ставиться до іншого, вбачаючи в ньому рівноправного партнера, а не просто потенційного супротивника.

У своїй сукупності листи В. Стуса – це різні типи листів, стиль, що змінюється залежно від адресатів. У таких кореспонденціях наявні наскрізні теми й мотиви: психологічне самовизнання, любов, сім'я, фатальні стосунки із суспільством. І дуже важлива тема – творчість.

Процес самопізнання й самовираження особистості, який відіграє важливу роль в епістолярії поета, передбачає постійне звернення до подій, що відбуваються, а також зіставлення теперішнього з минулим і майбутнім. Із цим пов'язане й особливе, незвичайне значення, якого набувають у листах різноманітні алюзії, що виявляються у вигляді прямих або прихованих цитат, натяків. І якщо епістолярні алюзії, особливо літературні, слугували переважно дидактичній меті або щоб прикрасити мову, то в аналізованих листах вони органічно

пов'язані з усією тканиною епістоли і не відокремлені від образу автора.

Отже, узагальнюємо: епістолярій В. Стуса – це кореспонденції літератора, який, незважаючи на відірваність від літературного життя, був його активним учасником. Жодна деталь (наскільки це було можливим в ув'язненні), жоден вияв українського національного духу і самоусвідомлення не проходить у листах повз увагу адресанта; в епістолах модифікується формула звертання, оскільки кореспонденції адресуються одночасно і дружині, і батькам, і синові; для письменника лист є передусім формою безпосереднього спілкування, через те прийоми творення листа різноманітні і складні, мають виразно діалогічний характер, кореспонденції В. Стуса можна виокремити як епістоли з підвищеною історичною самосвідомістю; листи поета за звертанням до адресата можна дефініювати як „гуртові”, останні тяжіють до форми щоденника й есе, особливо новаторське письмо полягає в емоційності, експресії, філософічності, що допомагає відтворювати життєву правду.

У процесі історико-літературного дослідження проблеми виявлено ряд аспектів, що потребують подальшого вивчення: визначення сутності та функцій епістолярію В. Стуса в літературному процесі 60–80-х років ХХ ст.; розкриття аксіологічного та гносеологічного аспектів художнього мислення поета в його листуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бахтин М. М.* Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1986. – С. 117–340.
2. *Бахтин М. М.* Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М. : Советский писатель, 1963. – 470 с.
3. *Бубер М.* Два образа веры / Мартин Бубер. – М. : АСТ, 1995. – 590 с.
4. *Гольберг М.* Діалог в контексті історії / Марк Гольберг // Дзвін. – 2002. – № 7. – С. 141–145.
5. *Демидов А. Б.* Основоположения философской коммуникации и диалога / А. Б. Демидов // Диалог. Карнавал. Хронотоп. – 1995. – № 4. – С. 10–27.
6. *Коцюбинська М.* „Зафіксоване й нетлінне”. Роздуми про епістолярну творчість / Михайлина Коцюбинська. – К. : Дух і літера, 2001. – 299 с.
7. *Кузьменко В.* Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ ст. / В. Кузьменко // Слово і час. – 1999. – № 2. – С. 57–60.
8. *Паперно И. А.* Об изучении поэтики письма / И. А. Паперно // Ученые записки Тартурского ун-та. – 1977. – Вып. 420. – С. 195–111.
9. *Паперно И. А.* Переписка как вид текста. Структура письма / И. А. Паперно // Материалы Всесоюзного симпозиума по вторичным моделирующим системам. – Тарту, 1974. – С. 214–215.
10. *Прохоров Е.* Эпистолярная публицистика / Е. Прохоров. – М. : Изд-во

Московского ун-та, 1966. – 60 с.

11. Стус В. Листи до друзів та знайомих // Збір. тв. у 6 т. (9 кн.) / Василь Стус. – Т. 6. – Львів : Просвіта, 1997. – 412 с.

12. Успенский Б. А. Семиотика искусства / Б.А. Успенский. – М. : Школа „Языки русской культуры”, 1995. – 360 с.

13. Хализев В. Е. Теория литературы : учебник для студ. вузов / В. Е. Хализев. – М. : Высш. шк., 1999. – 398 с.

14. Шерех Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах / Юрій Шерех // Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою писані. – Нью-Йорк-Торонто, 1984. – С. 48–96.

АННОТАЦИЯ

Галина Мазоха. Эпистолярный В. Стуса как составляющая проявления индивидуальности поэта.

В статье проанализированы и систематизированы научные подходы литературоведов к эпистолярному жанру. Исследовано переписку В. Стуса как целостный текст, его поэтику в аспекте столкновения с различными культурными кодами и системами. На материале частных корреспонденций художника раскрыто оригинальный характер его мировоззренческой системы, своеобразие философско-эстетической концепции взаимодействия человека и вселенной. Доказано, что переписка В. Стуса является весомым свидетельством эволюционных процессов развития жанра от фактографического изложения к созданию масштабного образа мастера художественного слова.

Ключевые слова: корреспонденція, епістола, діалогізм.

ABSTRACT

Galyna Mazoha. The epistolary by V.Stus as a part of display of poet's personality.

The scientific approaches to the epistolary genre in literature were analyzed and systematized in the article. The correspondence of V. Stus as an integral text, its poetics in terms of contact with different cultural codes and systems was investigated. The original character of artist's ideological system, the uniqueness of philosophical and aesthetic concepts of interaction between man and the world were revealed in materials of his correspondences. It was proved that correspondences of V. Stus is a significant evidence of evolutionary processes of genre development from the factual presentation to the creation of a massive image of the master of artistic expression.

Epistolary by V. Stus is a correspondence by writer who, despite isolation from literary life, was its active participant. In the epistles modified formula of address as correspondence addressed to both his wife and parents, and son, for the letter writer is primarily a form of direct communication, because the methods of making sheet diverse and complex, clarify dialogical nature of Vasyl Stus's correspondence. It may be distinguished as epistles with high historical consciousness, the poet leaves behind the reference to the destination can be define as, the „group”, the latter tend to form of a diary and essays, particularly innovative writing is emotion, expression, philosophic, which helps play a vital truth. In the process of historical and literary study of the problem a number of issues that require further investigation were identified: determination of the nature and functions epistolary by V. Stus in the literary process of the 60–80th of the twentieth century. It is necessary to disclose

axiological and epistemological aspects of the artistic mind of the poet in his correspondence.

Key words: correspondence, epistles, dialogism.

Стаття надійшла до редколегії 17.02.2014.

УДК 821.161.2-1:22.01

Олена РУДА

аспірантка,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

**ДУХОВНИЙ ПРОСТІР ХУДОЖНЬОГО СВІТУ
ЗБІРКИ ВАСИЛЯ СТУСА „ВЕСЕЛИЙ ЦВИНТАР”:
СПРОБА ХРИСТИЯНСЬКОГО ПРОЧИТАННЯ
ПОЕЗІЇ „В МЕНІ УЖЕ НАРОДЖУЄТЬСЯ БОГ...”**

У статті духовна площина художнього світу збірки Василя Стуса „Веселий цвинтар” розкривається через християнське прочитання поезії „В мені уже народжується Бог...”. Крізь призму євангельських мотивів, святоотцівської спадщини (Василь Великий, Йоан Золотоустий), ідею „внутрішньої людини” Г. Сковороди вірш В. Стуса прочитується як спроба словесно-образного обрамлення власного духовного досвіду.

Ключові слова: художній світ, екзистенціалізм, християнські мотиви, кітч.

Художній світ збірки „Веселий цвинтар” починається із самої назви, де маємо вказівку на хронотоп. Місце дії ліричного героя та інших осіб пов’язане з „фантасмагорією української реальності” (І. Дзюба), тобто з радянською дійсністю 60-х років. Оксюморонна характеристика тодішніх реалій пояснюється спробою замінити природні людські потреби (духовні, моральні, матеріальні) ілюзією „високих” гасел, вірою в майбутнє, тобто замінити справжнє життя „веселим цвинтарем” – напівжиттям, існуванням.

Ліричний суб’єкт збірки характеризується внутрішньою складністю, екзистенційно-релігійним способом мислення, що зближує його із автором, вказує на автобіографізм створеного образу. Одна з найбільш характерних рис ліричного суб’єкта збірки „Веселий цвинтар” – це неприйняття фальшивого, штучного, форми, за якою немає змісту. Однак атмосфера „веселості” не дає нічого, крім ілюзії радості. Письменники-соцреалісти 60-х років вписували свої твори в канву ідеологічного радянського кітчу. В. Стус намагається відокремити себе від нього. Таким чином, збірка „Веселий цвинтар” була спробою втечі від кітчу в будь-яких його проявах. Створюючи